

Dugonics András:
Magyar példa beszédek és jeles mondások

TIZENNYOLCADIK SZAK. Hasztalanok.

ELSŐ RÉSZ. Hasztalan emberek.

Ötte haszna, aludta bére.

Fele víz, fele voda.

Fele Német, fele Tót.

Vén szűz.[1]

Még a' kutyának se kell.

Egy pénz ára elevenség sincs benne.

Kóró szentölő.

Annyi haszna, mint döglött lovon a' patkónak.

Szoptatóra ne tekincs, hogy ha annak teje nincs.

Kéz szegény.

Ebéd után forgattya a' nyársot.

Nem ér egy fa pénzt.[2]

Semmi se lett belőlle, mint a' Tót' fiából.[3]

Néha az el hántt macska fiak jobbak.

Nem ér egy lukas mogyorót.

Nem ér egy hagyító fát.

Nem ér egy férges diót.

Nem ér egy moly ette kucsmát.

Nem ér kopott rokka talpat.

Élhetetlen kodórgó.

Azt hallottam felőlle, semmi se lesz belőlle.

Ebet se ér.

Pipás nemes ember.

A' kántor se ér valamit énekes könyve nélkül.

Vas rozsdá.

Boldog aszszony katonája.

Pemét rongy.

Néha a' nagy Orjás is törpe.

Láb mosadék.

Nem posztóba, hanem zsákba illik feje.

Föld terhhe.[4]

Nem adgya meg a' szántó föld mindenkor a' magot.

Ő csak kamat tőke pénz nélkül.

Moslékos dézsa.

Konyha vakarék.

Még a' disznó él, semmi hasznát venni nem lehet.

Kalamász dugasz.

Számot is alig tesz.

Ő csak ott jó katona, holott gombócokkal lőnek.

Semminek se embere.

Soha se lesz a' kákából oszlop.

Tetves bunda. Kotsi por.

Mit használ a' vaknak, hogy az apja látott.

Kóci por.[5]

Rongyos szűr.

Hamu pipőke.

Illyet minden bokorban lehet találni.

Kutya martalék.

Eszem iszom ember.

Alpári ember.[6]

Nagy bibasz ember.

Hideg lakatos.

Soha éltemben oly nagy mi haszna embert.

Semmire való. – Semmire kellő.

Aszszonyi vigasztalás.[7]

Hideg kovács. – Torma féreg.

Csávába, vagy is inkább cserbe való ember.

Se kukó, se pizse nem lesz belőlle.[8]

Scitiai magánosság.[9]

Csere bogár rossz csőszsze a' cserének.

Hitván disznónak bőre se jó.

Füst faragó.[10]

Akár hová tér, rak és ront.

Otthon is porban hevert.

Téli nap.[11]

Sári vari Labanc.[12]

Pozdorjának haszna az el temetés.

Pápa' katonája.[13]

Semmit se látni, se keze, se esze után.

Vakarcs. – Szemét domb.

Ki szegénybe bízik, nádra támaszkodik.

Gyík leső.[14]

Ágy' terhhe.[15]

Tót kölönc. – Koldús tetű.

Tetű vár.

Here a' kaptárban.[16]

Szemét ember. – Izék ember.

Illő fillő cinkos. – Mécs cserép.

Szemét szekrény.

Kofic ember. – Kenyér rágó – vesztegeőt.

Szalma török.

Láz.[17]

Láb mosadék. – Korom mocsok.

Aluszekony.[18]

Kozos malac.

Tátott szájú.

Kutya pecér. – Lomha béres.

Hátul keze, előre lába.

Egy szalma szálhoz se nyúl.

Feleségének keresettyéből élő élhetetlen ember.

Kebelében keze, egy más mellett lába.

Kára katona.[19]

Szúnyog tapodó Úr.

Hídon ácsorgó kamasz.

Szalmából van kopiája.

Zsebében keze, ölében lába.

Mind a' két kezére henyél.

Egy újjal nem illelne valamit.

Maga kenyerére se erőlködik.

Minden nap ünnepe van.

Minden nap bé harangoznak néki.

Egy napot egész esztendőnek gondol.

Ösmerem az abroszt, szöszbűl fonták.

Kuckója vára, tetűje tábora.

Azt véli: hogy szájjába száll, a' sült galamb.

Dolga miatt mindenre rá ér.

Kinek semmi dolga, akaszsa fel magát.

Lajha néki még a' lépesse is.

Nem bizhacc emberségére egy haj szálát.

Semmire rá nem vehetni.

Bótos legény vevő nélkül.

Semmivel se gondol.

Hid árendás. – Fűzfa deák.

Vakundok állya az őrt.

Kutya tej a' homokon.

Vadóc, és Tarackos főd egy hasznú.

Alább való a' sajt kukacnál.

Alább való a' pondrós kutyánál.

Alább való a' fa szúnál.

Alább való az élő húsba esett nyúvnel.

Köles fúró.

Olybá tartyák, mint a' béka csigát.

Ha taszittyák tovább áll.

Fűz fába oltott alma.

Kutyának első kölkke.

Se korongja, se sara. – Se írja, se szelencéje.

Se foga, se agyara. – Se téntája, se tolla.

Se könyve, se esze. – Se vize, se medencéje.

Se ijja, se tárgyggya. – Se ekéje, se ökre.

Se felesége, se fia. – Se íze, se foga.

Se ökre, se számara.

Gyütt mint kerengő.

Egy vén leány annyit ér, mint egy meg írott, de el nem küldött levél.

Ki adtak rajta, mint sör főzők az ürmön.

Szövetséget akart a' halállal kötni.

Füvet keres a' halál ellen.

Eső után nőtt gomba, benne a' féreg.

Nem ér egy fa poturát.

Ruha réz (az az: olyan, ki a' ruhát hamar rongyosítja).

Maga se tudgya, mire nézi a' nap fényt.

Úgy áll ott hasztalanúl, mint ha le szegezték volna.

Béka lencse. – Semmi ember.

[1] Gróf Haller János (Erdélynek kormányozója) háromféle embereket türhetetleneknek lenni mondott. I-szor: A' vén Irászt: mert ha valamit ért volna előbbre mehetett volna. II-szor: A' deákos koldúst: mivel csak azért láccattatott az oskolákat járni: hogy deákúl koldúlhasson. III-szor: A' vén szűzeket: mert ha jók lettek volna, bizonyosan férjhez mehettek volna. Bizony mondott is ezekről valamit azon tapasztalt úri ember.

[2] Némely azt mondta vetekedő társsának: én téged' tízszer hamarébb el adhatnálak, mint te engöm' egyszer – El hiszem (mond emez) mert te oly alá való vagy: hogy egy fa pénzt nem kaphatnék érted.

[3] Egy Tót' fiát a' szomszéd faluba akarván körösztlésre vinni őtet tarisznyájába erősen bele dömöcskölte, és hátára vetette. Tél lévén (az is a' csikorgó) a' gyermek meg fagyott, és semmi se lett belőlle. A' Pap előtt ki vévén őtet a' tarisznyából, és meg horgadott újjait látván, csak azért sajnálotta halálát, mert a' mint újjai mutatták akár minő korcsmában jó dudás lett volna belőlle. De ime mostanában (úgymond) semmi se lett kedves fiamból.

[4] Ez a' köz mondás régibb, sem mint gondolnánk. Élt vele Homérus. De Athenens ily történetet ragaszt hozzája: Stratonik nevű hárfás iszonyú tenyeres talpas zömök ember volt, még se adta magát valami dologra; hanem városokrúl városokra, ott is házrúl házra kóborlott, és hárfázással kereste kenyerét. Midőn egyszer Korinthusba (Görög országnak egy fő várossába) érkezett, egy okos, és tisztességes aszszony igen álmélkodva nézett vala reája. Mely dolgot amaz hasznára akarván fordítani: szeges szemléléssének okát meg kérdezte tőlle. Kérdésére az aszszony ezen feleletét adta: azon csudálkozom: hogyan hordozhatott anyád kilenc holnapig, mivel városunk már is vajudik, hogy benne csak egy napot töltöttél.

[5] Kóc, vagy Kócs. Komárom vármegyében egy falú, arrúl nevezetes, hogy a' szekereket leg először ott kezdték faragni, és azokat Kóci, vagy Kócsi szekereknek, végtére csak kocsiknak mondták. Lásd Etelkámban ennek bővebb le írássát a' 48-dik Jegyzetben. Kóci falurúl sok el készült kocsikat vivén, annak haszontalan porát nem szerették az emberek.

[6] Ezen egygyűgyűeket értünk, azon történetről, hogy Alpáron meg hagyta magát csalattatni Zalán, midőn a' fehér lovakon országját is el adta.

[7] Egy különös erkölcsű aszszonnak férje meg talált hirtelen halálozni, kit ő szeretni

láccattatott, és nagyon szívére venni halálát. Sok érdeemes aszszonyok jöttek hozzája: hogy kedves Urának halála után vigasztalják őtet. De ő ezt mondotta nékik: hogy most néki az aszszonyi vigasztalásra nincsen szüksége, mivel egy férfi az ilyenekben tudósabb volna száz aszszonnál.

[8] Rohonc melléki köz mondás: holott kukó tojást tészem; pizse pedig csirkét. Midőn fiának azt mondgya az anyja: se kukó, se pizse nem lesz belőlled, azt akarja mondani: hogy semmit sem ér. Ott tehát közönségesen kukónak nevezik a' tojást; és ha valakire meg haragszanak, azokat ló kukóval, az az: ló tojással kénállyák. A' kukónak ezen szerkeztetése másutt is kelendő.

[9] Azt mondgya N. Sándor előtt egy Scita: a' Scitiai magánosságot, már régtől fogva nevetik a' Görögök. Mi még is inkább lakunk szállásainkon, hol kevesek az emberek, mint a' városokban, avvagy gazdag falukban. Curcius L. 7. C. 21.

[10] Az al földön a' kémény söprő olaszt füstfaragónak nevezik. Hasztalannak is mondgyák, mivel magok tudgyák kürtőjüket ki söpreni.

[11] A' téli napot főképpen a' ködös üdőkben, midőn köröszűl nem verhetette magát a' temérdek homályon, nem szenvedhetvén a' Jobbágyak, arra kérték Urokat: hogy a' munkára más napot csináltattasson; e' mostani jó lenne második hóldvilágnak.

[12] Az az: oly haszontalan gyalog katona, ki maga védelmére sárbúl várat épített.

[13] Ezekrűl azt mondgyák: hogy ha ködös az idő, vagy csak egy csöp essőt éreznek a' kaszárnýából ki nem mennek. Sőt: ha holnapra harcot üzennek, azt mondgyák, el megyünk szívesen, ha az Isten és az üdő engedi.

[14] Ama kis kardokat, melyeknek e' fitogtatásnál egyéb hasznok nincsen, gyík lesőknek csúfolták az igazi Magyarok. Nagy kelettyük volt ennek előtte. De 1790-dikben fel állván a' Banderiumok nem csak a' fiatalok, hanem ezeknek példájok után az élteesebbek is széles kardokat csináltattak magoknak.

[15] Némelyet ki az aluvásban telhetetlen vala, meg kérdezte jó barátja: mért alunnék annyit? azért (úgymond) hogy henyélőnek, az az: semmit se tévőnek ne mondgyanak.

[16] A' méhek között temérdek sok a' kan, melyeket heréknek neveznek. Egy pedig a' nyőstény, melyet királynénak mondanak. Ezeken kívül vannak harmadszor olyas méhek, melyeket dolgozoknak hívnak. Ezek se kanok, se nyőstények, hanem csupa méz gyűjtők. Ezek a' kan heréket minekutánna hasznokat immár nem láttyák, hogy a' mézet héjjában ne egyék, mind le öldösik. A' heréknek nincsen fullánkjuk.

[17] A' láz, és váz között külömbség vagyon. Váznak azt nevezik a' Boncolók: melyben a' holt embereknek meg főzött csontyait oly rendbe ragasztyák össze, melyben életyekben voltak. Láz pedig annyit tészem mint az az ijesztő, melyet a' kertekben fel állítanak, a' madarak ellen. Ezzel a' madarakat fel is lázíttyák.

[18] Csuda dolog: hogy a' mint Marcius Galeottus írja, Mátyás király az akkorbéli ország nagygyainak aluszékonyságokról szólván, azt nehezteli: hogy reggel hat óráig is alusznak. Már mostan azt se mernénk mondani aluszékonnak, kit az ágyból kilenc óra vet fel. Talán két száz esztendő múlva dél tájban fognak fel kerekedni alvó ágyokból, a' hivalkodó emberek, még se fogják őket aluszékonyoknak tartani. Változik a' világ, változnak a' szokások is, de némelyeknek tapasztalások szerint mindenkor rosszszabbra.

[19] Kára katona nevezetű madarak, Szeged körül a' Tiszában eleget úszkálnak. Nevezetét alig, ha a' Törököktől nem vették, kikenél Kára annyit téssen, mint fekete. Így a' fekete tengert is Kara dengisnek nevezik. Ez a' madár is fekete, és hegyes orrú. Haszonra nem vadászszák, mert hússát nem eszik. Kis halakkal él úzásában. Akkora, mint egy hólló.